

הספרייה האקדמית - מספרייה אלקטרונית למרכז למידה שילוב שימושים

מסורתיים וחדשים בספרייה ובמחשביה / נורית רויטברג

תקציר:

הספריות האקדמיות ניצבות כיום בפני שינויים ואתגרים חדשים בעקבות התפתחויות בסביבת המידע הממוחשב. אפשרות הגישה לאוספים האלקטרוניים ממחשבים הנמצאים מחוץ לכותלי הספרייה, באמצעות רשת התקשורת, הביאה לכך, שחברי הסגל וחלק גדול מתלמידי התארים הגבוהים מבקרים פחות בספרייה. הסטודנטים לתואר הראשון הינם הקהל העיקרי המגיע לבניין הספרייה האקדמית.

המחשבים האישיים הוכנסו לספריות על מנת לאפשר את השימוש בספרייה האלקטרונית הכוללת את קטלוג הספרייה, מאגרי המידע וכתבי העת האלקטרוניים. שימושים אלה מבוססים על גישה לאינטרנט, ומרבית הספריות אכן איפשרו גישה חופשית לאינטרנט ולא הגבילו אותה למשאבי הספרייה, מתוך ההנחה כי הגלישה באינטרנט והשימוש בדואר האלקטרוני יהיו בגדר שימושי עזר בלבד. מתוך אותה התפיסה, הותקנו על מחשבים רבים בספריות גם מעבדי תמלילים ותוכנות סטטיסטיות. ואולם, בשלוש-ארבע השנים האחרונות התברר, כי השימושים האלקטרוניים הלא-ספרייתיים הפכו לשימושים עיקריים בהיקפם, בעיקר במחשבי הספריות האקדמיות מרובות המחשבים. ספריות רבות חשות אי-נוחות מול העלייה הגדולה בכמות השימושים, שהיו אמורים להיות שימושי עזר לשימושים הספרייתיים-האלקטרוניים, ותוהות האם יש לכך הצדקה והאם נכון הדבר לאפשר תהליך כזה.

המטרה העיקרית של מחקר זה היתה, לבדוק את מטרות הביקור בבניין הספרייה האקדמית ואת סוגי השימוש הנעשים במחשבי הספרייה, על מנת לבחון האם בבניין הספרייה האוניברסיטאית מתפתח דפוס שימוש חדש, המשלב את הספרייה האלקטרונית עם כמות גדולה של שימושים חדשים, שבעבר נחשבו ללא-ספרייתיים, והאם ניתן להצדיק תהליך זה.

בדיקת מטרות הביקור בספרייה וסוגי השימושים במחשביה, נועדה גם לבדוק את הקשר של השימושים החדשים הללו לסביבת הלמידה המתקשבת, שהתפתחה מאוד בשנתיים-שלוש האחרונות, והיא נעזרת במחשבים ובאינטרנט להעברת חומרי למידה ותרגילים לאתרי הקורסים המתקשבים. קשר כזה יכול להצדיק שימושים לא-ספרייתיים במחשבי הספרייה, ואף להצביע על התפתחות בניין הספרייה האקדמית לקראת היותו מרכז למידה ממוחשב, המשלב פעילות שלא היתה מתאפשרת ללא המחשבים וקשת המידע וכלי העזר הנגישים מהם. המונח 'מרכז למידה' המופיע לאחרונה בספרות, מתאר את איחוד שירותי הספרייה האלקטרונית והלמידה המתקשבת תחת

קורת גג, אחת או במחשב אחד. לשינוי זה יש השלכות גם על אירגון שירותי הקהל של הספרייה ועל האירגון הפיזי של בניין הספרייה.

הגידול בהיקף השימושים הלא-ספרייתיים במחשבי הקהל אינו מתנהל בקצב אחיד בכל הספריות, והתפתחותו מותנית בכך, שבספרייה יש מחשבי קהל מעבר לכמות המינימלית הנדרשת לשימושים הספרייתיים, וכי הם אינם מוגבלים לשימושי ספרייה בלבד. מסיבה זו נערכה השוואה בין ספריות מרובות מחשבים לספריות מעוטות מחשבים. הנחת המחקר היתה, כי שיעור השימוש בשירותים האלקטרוניים החדשים הלא-ספרייתיים: דואר אלקטרוני, גלישה חופשית באינטרנט, גישה לקורסים מתוקשבים ושימוש בתוכנות MS Office (לעיבוד תמלילים, עיבודים סטטיסטיים ומצגות), גדול יותר מאשר השימוש בשירותי הספרייה הניתנים בצורה אלקטרונית: קטלוג, מאגרי-מידע וכתבי-עת אלקטרוניים, בקרב המבקרים בבניין הספרייה, בתנאי שיש בספרייה מספר מחשבים מעבר למינימום הנדרש למטרות הספרייתיות. ספרייה שיש בה פחות מעשרה מחשבי קהל נחשבת למעוטת מחשבים. ספריות בעלות עשרות מחשבים לקהל או יותר, אשר יש להם גישה לאינטרנט, נחשבות כספריות מרובות מחשבים. מהנחה זו נבעו השערות המחקר שנבדקו על סמך נתונים אשר נאספו בסקר שאלונים, שנערך בשבע ספריות אקדמיות בטכניון, ובאוניברסיטת תל-אביב. בנוסף לכך, נערכו תצפיות ממוחשבות בעשרה מחשבי-קהל, בספרייה המרכזית של הטכניון. התצפיות כללו הקלטה מלאה של הפעילות שהתבצעה על מחשבים אלה בשעות הדגימה, וניתן היה למדוד בהן את משך-זמן השימוש בתחומים השונים, הספרייתיים והלא-ספרייתיים.

התוצאות הצביעו בבירור על הקשר שבין ריבוי המחשבים בספרייה לבין ההיקף הגדול של השימושים הלא-ספרייתיים בהם, כמעט פי שניים מהשימושים הספרייתיים. יתרה מזו, מגמת הגידול בהיקף השימושים הלא-ספרייתיים בולטת גם בספריות מעוטות המחשבים, והדבר מעיד על צורך אמיתי בשימושים אלה בקרב הסטודנטים המבקרים בספרייה. המימצאים, כולל תוצאות התצפיות הממוחשבות, העידו על-כך, שחלק הארי של השימושים הלא-ספרייתיים קשור ללמידה המתקשבת. מרבית השימושים האלקטרוניים הלא-ספרייתיים במחשבי הספרייה הם של סטודנטים לתואר הראשון, אולם היקפם שונה מפקולטה אחת לאחרת. חלקם של הסטודנטים להנדסה בשימושים הלא-ספרייתיים בולט במיוחד. רבים מהמשתמשים הצביעו על השילוב של ספרים ומחשבים כסיבה לבואם לבניין הספרייה.

המסקנה היא, שאכן דגם חדש של פעילות משתמשים מתפתח בבניין הספרייה האקדמית מרובת המחשבים, והוא קשור לסביבת הלמידה החדשה. נראה שבניין הספרייה מתפתח כמרכז למידה, המשלב במחשביו גישה לספרייה האלקטרונית, לאתרי הקורסים המתוקשבים, ובהם תרגילים ומשימות לסטודנטים, לאוסף ספרי לימוד ולשירותי היעץ וההדרכה. איפיון נוסף של מרכז הלמידה הם אזורי למידה בקבוצות בהם מותר רעש ברמה סבירה.

השינוי בתפקידי בניין הספרייה האקדמית, מצטרף לשינויים העוברים על הספרייה והקשורים באספקת מידע מחוץ לכותלי הספרייה בעקבות פיתוח הספרייה האלקטרונית. בפרק נפרד במחקר זה, נידונה השפעת הקורסים המתוקשבים על השינוי בעבודת הספרן. התפקידים החדשים בתחום זה, הכוללים קישור מקורות מידע אלקטרוניים לקורסים המתוקשבים ומתן שירותי יעץ והדרכה באמצעות רשת התקשורת, אינם מבטלים בשלב זה שירותים קיימים, אלא מוסיפים שירותים חדשים. שירותי הספרייה לקורסים המתוקשבים הם חלק מתפקידיה החדשים של הספרייה האקדמית, המחייבים מעורבות גבוהה ויוזמה של הספרייה בתמיכה בהוראה המתוקשבת ובשילוב הספרייה האלקטרונית באופן יעיל בתמיכה זו.

באמצעות ראיונות נבדקו ארבעה פרויקטים להוספת תוכן לאתרי הקורסים, אשר התחילו במקביל במספר אוניברסיטאות בישראל. במרבית הקורסים המתוקשבים עדיין אין הספרנים שותפים פעילים בשילוב אתרי מידע ביבליוגרפי, מכיוון שהמרצים מקבלים באיטיות את יוזמות הספרייה לבניית אתר ספרות לכל קורס. ראוי להוסיף, כי מחסור בידע ובמיומנות של הספרנים אינו גורם מעכב לקידום הקמת אתרי ספרות לקורסים המתוקשבים.

נראה, כי המגמה של אספקת מידע והדרכה מרחוק תלך ותגבר, ויתפתח מגוון שירותים שלא את כולם ניתן לחזות כיום. אחד מהם יהיה, ככל הנראה, הכנת פורטלים באינטרנט לנושאי הלימוד, ללא תלות במרצים. זהו עוד פן בהתאמת שירותי הספרייה לצורכי משתמשיה.

השתלבות הספרייה בלמידה המתוקשבת, הן במתן שירותי מידע חדשים באמצעות הרשת והן בהתאמת בניין הספרייה לשימושים שנחשבו לא-ספרייתיים, מעצימה את הספרייה האקדמית ומעלה את מעמדה באוניברסיטה.

מס' מיון בספרייה :
027.7 רוי.ספ תשס"ד

מס' מערכת בספרייה :
580112